

УДК 342.951:3.077:351.817:004

DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-6](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-6)

ОНТОЛОГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Захаров Володимир Олегович

аспірант,

Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0286-8535>

Статтю присвячено підтвердженню або спростуванню висунутого твердження про те, що інформаційна парадигма виступає не лише філософсько-методологічним підходом, а й практичним інструментом забезпечення збалансованого розвитку.

Констатується, що парадигмальні зрушення в інформаційних процесах сприяють новій інтерпретації сутності інформації. За сучасних умов це засіб та результат взаємодії, що є основою формування нових наукових і соціальних практик та цілком об'єктивно спроможний інтегрувати природничі, соціальні, економічні та технічні знання й надати нові орієнтири для осмислення глобальних процесів. З'ясовано, що інформаційна парадигма не має усталеного категоріально-понятійного визначення. Виявлена її поліструктурність – вона розгортається в культурній, технологічній, мережевій, комунікативній сферах. При цьому особливе значення має в економічному контексті. Разом із тим зазначений перелік площин визначено невичерпним, що свідчить про її універсальний характер.

Проведені розвідки узагальнено висновком, що інформаційна парадигма досі перебуває на етапі свого формування, проте вже використовується для пояснення складних процесів у природі, економіці, суспільстві та техносфері. Вона постає не як статична модель, а як динамічна система поглядів і методологічних підходів, що розвивається у відповідь на виклики глобальної інформатизації. У контексті глобальних викликів та концепції сталого розвитку інформаційна парадигма виявляє свій потенціал як теоретико-філософський конструкт, проте не обмежується ним, адже здатна забезпечити нові орієнтири для гармонійного співіснування людини, суспільства і природи в практичному прояві завдяки створенню ефективних моделей управління інформаційними потоками та впровадженню інноваційних технологій, зокрема до практики публічного адміністрування. Отже, це не лише абстрактна ідея, а й дієвий інструмент регуляції суспільних процесів.

Ключові слова: глобалізація, глобальна інформатизація, інформаційна парадигма, інформація, публічне адміністрування, сталий розвиток.

Zakharov Volodymyr. Ontology of the Information Paradigm in the Context of Sustainable Development

The article is devoted to confirming or refuting the assertion that the information paradigm serves not only as a philosophical and methodological approach but also as a practical tool for ensuring balanced development.

It is stated that paradigm shifts in information processes contribute to a new interpretation of the essence of information. Under modern conditions, information acts as both a means and a result of interaction, forming the basis for new scientific and social practices, and is objectively capable of integrating natural, social, economic, and technical knowledge while providing new guidelines for comprehending global processes. It has been established that the information paradigm does not have a fixed categorical and conceptual definition. Its polystructural nature has been revealed – it unfolds within cultural, technological, network, and communicative spheres. At the same time, it acquires particular significance in the economic context. However, this list of dimensions is not exhaustive, which indicates its universal character.

The conducted research has been summarized by the conclusion that the information paradigm is still in the stage of formation, but is already used to explain complex processes in nature, the economy, society, and the technosphere. It emerges not as a static model, but as a dynamic system of views and methodological approaches that evolves in response to the challenges of global informatization. In the context of global challenges and the concept of sustainable development, the information paradigm reveals its potential as a theoretical and philosophical construct, but it is not limited to this, as it can provide new guidelines for the harmonious coexistence of humans, society, and nature in practice by creating effective models of information flow management and introducing innovative technologies, particularly into the practice of public administration. Accordingly, it is not only an abstract idea but also an effective tool for regulating social processes.

Key words: global informatization, globalization, information paradigm, information, public administration, sustainable development.

Вступ. На початку постнеокласичного етапу розвитку людства була неминуча поява нового розуміння Природи, розширення знання про неї. На цій основі виникли нові концепції та технології, що сприяють вирішенню тих проблем, які вважалися нерозв'язними, і формують передумови виникнення нової парадигми, сутність якої зводиться до «інформаційного» бачення світового порядку, а інформаційна складова всіх матеріальних систем є джерелом процесів розвитку, що відбуваються в них [1].

Водночас однією з ключових у глобальному дискурсі другої половини XX – початку XXI століття стала концепція сталого розвитку, яка визнана всіма країнами, що входять до складу ООН, як одного з пріоритетів людства, перехід до якого має відбуватися на національному та глобальному рівнях [2]. Загалом її поява виникла у відповідь на бурхливий розвиток світової економіки, адже якщо на ранніх етапах розвитку втручання людини в природу мало переважно локальний характер і не викликало незворотного руйнування природного середовища, то останні два століття з орієнтацією економічної політики провідних країн світу на теорію економічного зростання втручання людини стало системним і призвело до нестачі та часткового вичерпання невідновних природних ресурсів. У цей же час з'явилися перші ознаки глобальних криз (екологічної та соціальної), пов'язаних із забрудненням довкілля та загостренням суспільних проблем [3, с. 265]. Тому не дивно, що в Україні термін «сталий розвиток» усе частіше вживається бізнес-спільнотою, використовується в корпоративних виданнях, фігурує в офіційних політичних і економічних документах різного рівня [4], відображаючи перехід від суто економічного бачення прогресу до інтегрованого підходу, що поєднує економічні, соціальні й екологічні чинники.

Отже, висуваємо припущення, що в цьому контексті інформаційна парадигма постає не лише як теоретична основа нового наукового світогляду, а і як практичний інструмент забезпечення збалансованого розвитку.

Мета дослідження. Висунута наукова гіпотеза потребує перевірки й емпіричного підтвердження, у зв'язку із чим існує необхідність підтвердження або спростування висунутого твердження про те, що інформаційна парадигма виступає не лише філософсько-методологічним підходом, а й практичним інструментом забезпечення збалансованого розвитку.

Матеріали та методи. Цілісність дослідження, системність викладу основного матеріалу, обґрунтованість його висновків та узагальнень досягається сукупним використанням провідних методів здійснення наукових пошуків. Серед таких провідними є методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції, порівняльно-правовий і системно-структурний. Водночас емпіричну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених (наприклад, таких як І. Ханін, Л. Мельник, Є. Голуб, В. Почерняєв, В. Гладких, Н. Сивкова, М. Кириченко, М. Максименюк, Т. Кравченко, В. Нікітенко та деяких інших).

Результати. Загалом парадигмальне моделювання має велике значення для осмислення сучасних цивілізаційних трансформацій, адже дає змогу виявляти фундаментальні закономірності розвитку складних систем та окреслювати шляхи їхнього гармонійного функціонування. Зокрема, існує думка, що розуміння сутності парадигм, уміння розпізнавати зародження нової парадигми і вчасно знаходити їй застосування – здібність, котру потрібно розвивати кожній людині [5, с. 3].

Зауважимо, що кожній базовій моделі суспільного процесу відповідає конкретна наукова парадигма, що в перекладі з давньогрецької означає «взірець». У філософію науки це поняття було введено позитивістом Г. Бергом, але більш ширше тлумачення та застосування воно одержало після виходу в 1962 році праці американського вченого Т. Куна [6], де під терміном «парадигма» розуміли визнання тих наукових відкриттів, які давали можливість науковій спільноті побудувати модель вирішення конкретних проблем. Учений довів, що на стадії стабільного наукового розвитку дослідники працюють у межах існуючої парадигми, застосовуючи її до всіх дослідницьких фактів та випадків. Коли парадигма виявляється непридатною для пояснення нових фактів, вона вичерпує себе, й тоді виникає криза в науці, що завершується зміною парадигми. Наукові революції він представляв як дискретні зрушення, епістемологічну зміну парадигми, тоді як панування парадигми визначається станом «нормальної науки» [7, с. 270].

Так, за твердженнями Є. Голуб, інформаційна парадигма лежить в основі філософсько-методологічного підходу до пояснення найактуальніших наукових проблем сучасності. Це обумовлюється тим, що поняття «інформація» є одним з основних у діалектиці й методології наукового пізнання, оскільки характеризує найважливіші процеси еволюції об'єктивної дійсності. Воно все більше набуває самостійного філософського статусу, виконуючи важливу світоглядну й методологічну функції. Як зауважує вчена, на основі аналізу еволюції інформації та характеру інформаційних взаємодій на різних рівнях структурної організації матерії, з урахуванням її складності, можна дійти висновку, що суть усіх можливих взаємодій систем різної природи можна інтерпретувати з позицій інформаційного підходу (як методу наукового дослідження для побудови фундаменту нової наукової картини світу), який отожднюється з інформаційною парадигмою (на методологічному рівні). Цією парадигмою стає «інформаційне» бачення світового порядку; її сутність полягає в тому, що інформаційна складова всіх матеріальних систем є джерелом процесів розвитку, що відбуваються в них [8].

Водночас В. Почерняєв, В. Гладких та Н. Сивкова стверджують, що «парадигма в теорії інформації є фундаментальним поняттям, яке приводить до розуміння інформації [9; 10; 11]. Парадигма являє собою набір принципів і методологію, що визначають розуміння інформації. На сьогодні в теорії інформації немає такої парадигми. Загалом відсутність інформаційної парадигми може зумовлюватися різними факторами, включно з обмеженістю досліджень у цій галузі науки. Однак на цей час уже зроблено висновок, що в галузі

інформаційних технологій і комп'ютерних наук інформаційна парадигма відіграє ключову роль, оскільки заснована на обробці, збереженні та передачі інформації [12, с. 53]. За результатами наукового аналізу поняття «інформація» вчені пропонують інформаційну парадигму у вигляді таких тверджень: 1) твердження існує незалежно від матерії; 2) твердження набуває змісту та бере участь у цілеспрямованій взаємодії тільки в інформаційних системах, які доповнюють цей тип знання; 3) твердження завжди представлене в закодованому вигляді, але його зміст не змінюється залежно від типу коду; 4) інформаційний обмін між матеріальними інформаційними системами відбувається за допомогою фізичних взаємодій, пов'язаних із передачею кодів; 5) створення нових тверджень можливе лише всередині інформаційної системи; 6) інформація може бути пов'язана з інформаційними системами, які існують в інших реальностях і фізично не взаємодіють із нашим матеріальним всесвітом [12, с. 57].

Зазначений матеріал дає розуміння того, що інформаційна парадигма ще перебуває на стадії становлення й концептуального осмислення, а її категоріально-понятійний апарат не є остаточно усталеним. Водночас вона поступово набуває статусу методологічної основи для пояснення складних процесів, які відбуваються в природі, суспільстві та техносфері.

Тому доречною є думка Ф. Власенка, що інформаційну парадигму детермінують не тільки наявна система цінностей, яка використовує цю парадигму як засіб легалізації, легітимзації, організації, мобілізації власних положень, що характеризують її як «настрій епохи», але і як реалізацію загальнолюдського потенціалу певної спрямованості, що сприяє формуванню віртуальної реальності як простору соціалізації індивіда [13, с. 208–217; 14, с. 38].

Тож цілком логічним видається, що наразі паралельно розвиваються, приміром:

- культурно-інформаційна парадигма, вивчення якої, за твердженнями І. Березного та А. Савич, продовжує залишатися пріоритетним у контексті оцінки сучасних практик розвитку людства та появи нових каналів поширення інформації (суспільної, економічної, професійної, історичної, екологічної тощо) [15, с. 30];

- інформаційно-технологічна парадигма, яку М. Кириченко в контексті ідеології інформаційного суспільства ідентифікує через дві характеристики 1) парадигма, яка базується на машинних інформаційних технологіях, що властиве ідеології технократичного світогляду; 2) парадигма, яка базується на колективному інтелекті, що є співзвучним із гуманістичним мисленням [14, с. 39]. Важливим твердженням науковця є, зокрема, те, що саме держава повинна забезпечити гуманістичний шлях розвитку ідеології інформаційного суспільства: оптимальне співвідношення витрат і якості в усіх сферах освіти й науки, щоб розвивати технологічну парадигму ідеології інформаційного суспільства. Для цього повинна бути запланована необхідність упровадження в систему освіти нових організаційно-економічних механізмів, які забезпечать ефективне використання ресурсів, а також сприятимуть залученню додаткових засобів, оновленню структури, змісту та технологій навчання. Таким чином, інформаційна парадигма ідеології інформаційного суспільства – це система цінностей, що формує загальнолюдський потенціал і ґрунтується на гуманістичних принципах [16];

- інформаційно-мережева парадигма, що є концептуально-когнітивним засобом інтерпретації та організації соціальної дійсності інформаційної ери. Існує думка, що ця парадигма є зразком організації соціальної діяльності в постіндустріальному суспільстві та соціальної дійсності взагалі. Їй загалом уявляється як теоретична модель побудови суспільства, заснованого на мережевому способі взаємодії. Перехід до цієї парадигми був ознаменований інформаційно-комп'ютерною революцією в 70-х роках XX ст., під час якої виникли комп'ютерна наука й інформаційно-комп'ютерні соціальні мережі, ядром яких є мережа Інтернет. Цей феномен пояснюється тим, що зазначений період часу характеризується стрімким розвитком високих технологій, конвергенцією NBICS, що зумовлює якісні зміни насамперед у соціально-економічній сфері життя суспільства [17, с. 54–55];

- інформаційно-комунікативна парадигма сучасного суспільства, яка значною мірою спрямована на виявлення інформаційної природи суспільства, у рамках якої формується управлінська праця [18, с. 267].

Отже, маємо підтвердження поліструктурності інформаційної парадигми – вона розгортається в культурній, технологічній, мережевій, комунікативній сферах. При цьому особливе значення має в економічному контексті. Разом із тим зазначений перелік площин не є вичерпним, що свідчить про її універсальний характер.

Зокрема, нам імпонує думка, що інфосфера являє собою результат гуманістично орієнтованого процесу інформатизації у глобальному масштабі, який повинен слугувати не тільки підвищенню інтелектуального потенціалу суспільства, але й створенню матеріально-технічної бази, необхідної для появи сукупного «надрозуму» цивілізації, що допоможе вирішити глобальні проблеми цивілізації у контексті раціонально-гуманістичної перебудови [14, с. 42]. Тож цілком логічно, що інформаційна парадигма постає не як статична модель, а як динамічна система поглядів і методологічних підходів, що розвивається у відповідь на виклики глобальної інформатизації.

Висновки. Парадигмальні зрушення в інформаційних процесах сприяють новій інтерпретації сутності інформації. За сучасних умов це засіб та результат взаємодії, що виступає основою формування нових наукових і соціальних практик та цілком об'єктивно спроможний інтегрувати природничі, соціальні, економічні та технічні знання й надати нові орієнтири для осмислення глобальних процесів.

Проведені розвідки спонукають до висновку, що інформаційна парадигма досі перебуває на етапі свого формування, проте вже використовується для пояснення складних процесів у природі, економіці, суспільстві та техносфері. У контексті глобальних викликів і концепції сталого розвитку вона виявляє свій потенціал як теоретико-філософський конструкт, проте не обмежується ним, адже здатна забезпечити нові орієнтири для гармонійного співіснування людини, суспільства та природи в практичному прояві завдяки створенню ефективних моделей управління інформаційними потоками та впровадженню інноваційних технологій, зокрема до практики публічного адміністрування. Отже, це не лише абстрактна ідея, а й дієвий інструмент регуляції суспільних процесів.

Література:

1. Ханін І. Г. Онтологія інформаційної парадигми в сучасних концепціях розвитку світової економіки. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1766>.
2. Філіпішина Л. М. Еволюція концептуальних підходів до формування стратегії сталого економічного розвитку промислових підприємств. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Сер.: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 172–180.
3. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 265–273.
4. Зайцева Л. О. Складові концепції сталого розвитку. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2019. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.55.
5. Семенова А. Розвиток творчих здібностей учнів в аспекті парадигмального моделювання. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2007. № 9. С. 3–9.
6. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
7. Мельник Л. Ю. Парадигмальне моделювання дослідження формування економіки знань в інформаційному суспільстві. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 2. С. 269–279. DOI: 10.21272/mmi.2017.2-25.
8. Голуб Є. С. Синергетична інтерпретація сучасної інформаційної парадигми (методологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.09 ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2007. 18 с.
9. Brillouin L. Science and information theory. London : Academic Press Inc., 1962. 392 p.
10. Norbert Wiener. Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine. *The MIT Press*. 2019. 328 p.
11. Werner Heisenberg. Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science. *Harper & Row*. 1962. 213 p.
12. Почерняєв В., Гладких В., Сивкова Н. Інформаційна парадигма. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2025. № 1 (37). С. 52–59. DOI: 10.511369/2707-7276-2024-1(37)-5.
13. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 56. С. 208–217.
14. Кириченко М. Інформаційно-технологічна та гуманістична парадигма ідеології інформаційного суспільства доби глобалізації та інформаційної революції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2018. № 58. С. 37–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2018-58-4>.
15. Bezena I., Savych A. Cultural and Informational Paradigm of the Modern Period of Society Development: Historical and Ecological Aspect. *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy*. 2025. № 1 (1). С. 25–31. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-3>
16. Максименюк М. Ю. Концептуалізація розвитку інформаційного суспільства в контексті глобалізації: методологія постмодерністського дискурсу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 68. С. 78–88.
17. Кравченко Т. О. Аксиологічний аспект інформаційно-мережевої парадигми. *Філософія науки: традиції та інновації*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 1 (9). С. 53–63.
18. Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 66. С. 266–278.

References:

1. Khanin, I.H. (2012). Ontologhiia informatsiinoi paradyhmy v suchasnykh kontseptsiiakh rozvytku svitovoi ekonomiky [Ontology of the information paradigm in modern concepts of world economic development]. *Efektivna ekonomika*, 10. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1766> [in Ukrainian].

2. Filipishyna, L.M. (2017). Evoliutsiia kontseptualnykh pidkhodiv do formuvannia stratehii staloho ekonomichnoho rozvytku promyslovyykh pidpriemstv [Evolution of conceptual approaches to the formation of a strategy for sustainable economic development of industrial enterprises]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, 34, 172–180 [in Ukrainian].
3. Khaustova, V.Ye., & Omarov, Sh.A. (2018). Kontseptsii staloho rozvytku yak paradyhma rozvytku suspilstva [The concept of sustainable development as a paradigm of social development]. *Problemy ekonomiky*, 1 (35), 265–273 [in Ukrainian].
4. Zaitseva, L.O. (2019). Skladovi kontseptsii staloho rozvytku [Components of the concept of sustainable development]. *Efektivna ekonomika*, 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.55 [in Ukrainian].
5. Semenova, A. (2007). Rozvytok tvorchykh zdibnostei uchniv v aspekti paradyhmalnoho modeliuvannia [Development of students' creative abilities in the aspect of paradigmatic modeling]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogika*, 9, 3–9 [in Ukrainian].
6. Kuhn, T. (2001). Struktura naukovykh revoliutsii [The structure of scientific revolutions]. Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
7. Melnyk, L.Yu. (2017). Paradyhmalne modeliuvannia doslidzhennia formuvannia ekonomiky znan v informatsiinomu suspilstvi [Paradigmatic modeling of the study of the formation of a knowledge economy in the information society]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 2, 269–279. DOI: 10.21272/mmi.2017.2-25 [in Ukrainian].
8. Holub, Ye.S. (2007). Synerhetychna interpretatsiia suchasnoi informatsiinoi paradyhmy (metodolohichniy aspekt) [Synergetic interpretation of the modern information paradigm (methodological aspect)]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv: Instytut filosofii im. H. S. Skovorody NAN Ukrainy [in Ukrainian].
9. Brillouin, L. (1962). Science and information theory. London: Academic Press Inc. [in English].
10. Wiener, N. (2019). Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine. Cambridge, MA: The MIT Press [in English].
11. Heisenberg, W. (1962). Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science. New York: Harper & Row [in English].
12. Pocherniaiev, V., Hladkykh, V., & Sykova, N. (2025). Informatsiina paradyhma [Information paradigm]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy*, 1 (37), 52–59. DOI: 10.511369/2707-7276-2024-1(37)-5 [in Ukrainian].
13. Vlasenko, F.P. (2014). Virtualna realnist yak prostir sotsializatsii indyvida [Virtual reality as a space for individual socialization]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 56, 208–217 [in Ukrainian].
14. Kyrychenko, M. (2018). Informatsiino-tekhnologichna ta humanistychna paradyhma ideolohii informatsiinoho suspilstva doby hlobalizatsii ta informatsiinoi revoliutsii [Information-technological and humanistic paradigm of the ideology of the information society in the era of globalization and the information revolution]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii "Filosofia. Filosofske perypetii"*, 58, 37–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2018-58-4> [in Ukrainian].
15. Bezna, I., & Savych, A. (2025). Cultural and Informational Paradigm of the Modern Period of Society Development: Historical and Ecological Aspect. *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy*, 1 (1), 25–31. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-3> [in Ukrainian].
16. Maksymeniuk, M.Yu. (2017). Kontseptualizatsiia rozvytku informatsiinoho suspilstva v konteksti hlobalizatsii: metodolohiia postmodernistskoho dyskursu [Conceptualization of the development of the information society in the context of globalization: methodology of postmodern discourse]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 68, 78–88 [in Ukrainian].
17. Kravchenko, T.O. (2014). Aksiologichniy aspekt informatsiino-merezhevoi paradyhmy [Axiological aspect of the information-network paradigm]. *Filosofia nauky: tradytsii ta innovatsii*, 1 (9), 53–63. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka [in Ukrainian].
18. Maksymeniuk, M.Yu., & Nikitenko, V.O. (2016). Formuvannia paradyhmy informatsiino-komunikativnoho suspilstva yak riznovydu skladnoi sotsialnoi systemy i vzaємodii [Formation of the paradigm of the information-communicative society as a type of complex social system and interaction]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 66, 266–278 [in Ukrainian].

